

Тихомирова Євгенія Борисівна, доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
e-mail: teb53@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

ДО ПИТАННЯ ПРО КЛІМАТИЧНУ ДИПЛОМАТІЮ

У статті здійснено концептуалізацію кліматичної дипломатії в аспекті міжнародно-політичної проблематики щодо її сутності, структури та етапів еволюції, аналізується її методологічне значення для удосконалення сучасних практик управління міжнародними відносинами або зовнішньою політикою у галузі змін клімату. Розкрито зміст понять «кліматична дипломатія», «кліматичний режим», «кліматичні конференції», проаналізовано об'єкт та предмет кліматичної дипломатії, основні елементи кліматичної дипломатії, деякі документи кліматичної дипломатії. Простежено вплив тих змін, що мають місце в дипломатії, на формування та особливості кліматичної дипломатії. Актуалізовано проблему змін клімату на соціальні та людські наслідки, які, ймовірно, можуть мати ризики конфлікту та нестабільності. Особлива увага приділяється емпіричному рівню кліматичної дипломатії, що аналізує архітектуру зміни клімату, а також аналітичному рівню кліматичної дипломатії, який визначається переходом від клубу до мережеских форм кліматичної дипломатії на більш широкому фоні дискусій про природу, актуальність та адекватність дипломатії у складному глобальному світі.

Ключові слова: дипломатія, зміна клімату, кліматична дипломатія, кліматичний режим, кліматичні конференції, суб'єкти кліматичної дипломатії.

Актуальність проблеми. В останні роки надзвичайно розширилося коло проблем, обговорюваних на міжнародних форумах. Світ зіткнувся з новими загрозами транскордонного плану. Визначальною проблемою людства стала глобальна зміна клімату, в реальності якої сьогодні немає сумнівів. Засновані на роботі сотень учених з усього світу оцінки зміни клімату Міжвідомчою групою експертів з питань зміни клімату, провідної міжнародної структури з подібних оцінок (МГЕЗК), свідчать, що проблеми глобальних змін клімату

серйозніше, ніж було прийнято вважати раніше: ймовірність причетності людини до глобальної зміни клімату, підвищилась і становить 95% [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив явну недостатність у вітчизняній науковій традиції робіт, спрямованих на дослідження проблеми кліматичної дипломатії, хоча у документах, присвячених проблематиці зміни клімату, цей термін вживається [1–3]. На сьогодні вкрай недостатньо наукових праць, у яких би розглядалися основні аспекти теорії і практики кліматичної дипломатії [4–8]. Дослідження, що присвячені розгляду проблем зміни клімату у політологічному значенні, як їх презентує сучасна західна політична наука, практично відсутні.

Мета і завдання даної статті пов'язані з концептуалізацією кліматичної дипломатії в аспекті міжнародно-політичної проблематики щодо її сутності, структури та аналізом її методологічного значення для удосконалення сучасних практик управління міжнародними відносинами або зовнішньою політикою у галузі змін клімату.

Виклад основного матеріалу. Визнання на глобальному рівні необхідності вирішення зазначеної проблеми та виключна складність тематики багатосторонніх переговорів з проблем зміни клімату, що потребувала участі професійних дипломатів у цьому процесі, породило проблему кліматичної дипломатії, виникнення якої пов'язують з другою половиною ХХ ст. Проте, хоча поняття «кліматична дипломатія» є не таким уже новим, фактично досі не розроблена відповідна теорія. Оскільки проблеми, пов'язані зі зміною клімату, все більше інтегруються з управлінням міжнародними відносинами або зовнішньою політикою, саме тому і концептуалізація кліматичної дипломатії, на наш погляд, має відбуватися у контексті міжнародно-політичних проблем.

Саме тому потрібно зазначити, що і застосування, і визначення кліматичної дипломатії здійснюється завдяки сучасним науковим дослідженням, об'єктом аналізу яких є міжнародні відносини. Науковці пояснюють це тим, що кліматичні ризики інтегровані в зовнішньополітичні програми. Проте до сих пір відсутній єдиний підхід до науково-понятійного апарату, аналізу зародження і етапів еволюції кліматичної дипломатії, сучасному уявленню про її засоби та механізми. Але кліматичну дипломатію неможливо розглядати у відриві від традиційної, класичної дипломатії.

У вступі до «Оксфордського довідника сучасної дипломатії» зазначається, що Британська енциклопедія визначає дипломатію як «мистецтво спілкування між народами», а Оксфордський англійський словник характеризує її як «управління міжнародними відносинами шляхом переговорів; метод, за допомогою якого ці відносини коригуються і управляються послами та посланцями з метою забезпечення переговорного процесу» [9].

Виходячи з цього, критеріальними ознаками кліматичної дипломатії будемо вважати:

– *належність до сфери міжнародних відносин і зовнішньої політики держави*. «Серйозність ризиків, пов'язаних зі зміною клімату, вимагає від них високого рівня політичного пріоритету» [10, р. 5]. Проте запровадження кліматичної дипломатії у зовнішньополітичному портфелі все ще є складним завданням. Невипадково влітку 2016 р. представник ЄС Ф. Могеріні говорила про необхідність спрямування стратегії ЄС на інтеграцію кліматичної дипломатії у загальне мислення у зовнішній політиці та політиці безпеки ЄС, визначаючи стратегічну важливість зміни клімату як першопричину конфлікту, назвавши її «мультиплікатором загроз, що каталізує дефіцит води та їжі, пандемії та переміщень». Проте, підкреслював П. Деліл із Європейської служби зовнішніх справ, таке спрямування залишається головною проблемою інтеграції кліматичної дипломатії у весь зовнішньополітичний портфель [11].

В аналітичному документі, підготовленому в рамках проекту «Сприяння європейським реформам у сфері довкілля і зміни клімату в Україні», зазначається: «проблема глобальної зміни клімату займає сьогодні одне з ключових місць на порядку денному в міжнародній політиці. Усвідомлення цієї проблеми, поступ на шляху до її вирішення відбуваються в дуже складних умовах міжнародних переговорів, консультацій, суперечок, відстоювання вузьких, локальних, короткочасних, часто суто економічних чи геополітичних інтересів окремими державами, боротьби поглядів та ідеологій тощо» [1];

– *застосування переговорів як основного інструменту налагодження стосунків між суб'єктами міжнародних відносин у галузі зміни клімату, тобто об'єктом кліматичної дипломатії є міжнародні переговори, пов'язані із вирішенням глобальної проблеми зміни клімату*. Учасники міжнародного переговорного процесу узгоджують позиції еколого-економічної політики з питань зміни клімату для прийняття консолідованих рішень. «Переговорний процес відбувається в рамках неформальних переговорних груп, які проводять численні консультації з метою формування спільної думки та позиції з того чи іншого питання. В рамках переговорного процесу діють неформальні групи: група G77¹ + Китай, група найменш розвинутих країн, група острівних країн, група ЄС, група африканських країн, “Парасолькова група”, група екологічної рівноваги. Групи висловлюють спільну думку, проте окрема країна має право на власну окрему позицію. Україна є членом “Парасолькової

¹ Група 77 (G-77) – найбільша міждержавна організація країн, які розвиваються, що діють в рамках ООН та її органів.

групи”, до якої входять Австралія, Нова Зеландія, Норвегія, США, Росія, Казахстан, Японія, Канада» [12, с. 10];

– наявність інституту професіоналів, які безпосередньо ведуть кліматичні переговори і реалізують кліматичне співробітництво, запобігаючи не лише змінам клімату, а також і наслідкам заходів, що вживаються з метою реагування на зміну клімату. В аналітичному документі, підготовленому в рамках проекту «Сприяння європейським реформам у сфері довкілля і зміни клімату в Україні», зазначається: «Через комплексність проблеми зміни клімату до її дослідження та винайдення шляхів розв’язання долучаються кліматологи, екологи, метеорологи, політики, дипломати, юристи, економісти, правознавці, географи, філософи та ін.» [1].

Спробуємо проаналізувати існуючі визначення кліматичної дипломатії. В «Оксфордському довіднику сучасної дипломатії» подано цілісне бачення кліматичної дипломатії: проаналізовано форму, структуру та принципи переговорів, які в її рамках здійснюються. Л. Елліотт зосереджує увагу на двох взаємодіючих рівнях дипломатії з питань зміни клімату – емпіричному та аналітичному. Перший – емпіричний рівень охоплює *аналіз архітектури зміни клімату*, починаючи з резолюції Генеральної Асамблеї ООН, яка встановлює технічні завдання для міжурядового комітету з обговорення рамкової конвенції з питань зміни клімату, і закінчуючи конференціями сторін. Другий рівень аналізу – мережеві форми кліматичної дипломатії на широкому тлі *дискусії про природу, актуальність та адекватність дипломатії у складному та глобальному світі*. Розглянута тут історія породжує питання про легітимність та ефективність, які є основними для обговорення питань глобального управління [9, р. 840]

У глобалізованому світі, на думку автора, дипломатичні практики мають бути відкритими, транспарентними, зацікавленими та підзвітними, а їхні результати мають бути загальноприйнятими не лише урядами-учасниками, а й громадянським суспільством та глобальною громадськістю. Кліматична дипломатія є *багаторівневою*, а визначення дипломатії лише як каналу спілкування шляхом переговорів між керівниками держав сьогодні є надто обмеженим. Відображаючи складність сучасних кліматичних переговорів, варто говорити про кліматичну дипломатію як публічну, що є *інструментом м’якої сили*, яким володіють офіційні особи, як держав, так і міжнародних організацій, неофіційних установ, транснаціональних структур. Різноманітні дії недержавних та приватних суб’єктів не можуть бути визнані дипломатією в традиційних термінах, але вони існують у межах механізмів управління змінами клімату, формальних угод, визнаються міжнародним правом. Проте більша частина цієї діяльності продовжує орієнтуватися на основні угоди ООН щодо зміни клімату [13, р. 842–843].

У звіті E3G¹ до проекту «Розуміння кліматичної дипломатії» також здійснена спроба визначити поняття «кліматична дипломатія», яка охоплює розуміння того, як формувати дискусію щодо національних інтересів шляхом залучення нових кіл, які можуть вплинути на зміни. «Кліматична дипломатія – це *практика та процес створення міжнародного кліматичного режиму та забезпечення його ефективної роботи*. Тому еволюція кліматичної дипломатії передуює формуванню кліматичного режиму» [14].

Під міжнародним кліматичним режимом у даній статті будемо розуміти сукупність узгоджених принципів, норм, правил, процедур та інститутів, які координують і регулюють недержавні та міждержавні відносини у сфері забезпечення глобальних кліматичних змін.

Хоча зміна клімату вже давно обговорюється в контексті зовнішньої політики, вона не завжди була інтегрована в більш широкі дипломатичні зусилля, особливо в країнах, що розвиваються. Акцент на кліматичній дипломатії потенційно може стати важливим інструментом для країн, що розвиваються, для впливу на міжнародні переговори щодо зміни клімату. Однак існує проблема, як підтримувати дипломатів, учасників переговорів та виробників політики у країнах, що розвиваються. Зокрема, в них відсутні знання та керівництво щодо того, як можна досягти інтеграції таких питань, а також бракує фахівців, щоб вони могли інтегрувати національні та міжнародні пріоритети у сфері зміни клімату у зовнішню політику.

Проект, над яким працювала організація E3G, складався з двох напрямів. Перший стосувався огляду дипломатії з питань клімату. Його ключовими заходами були: огляд літератури та аналіз кращих практик країни та виклики щодо інтеграції кліматичних змін у зовнішню політику. Він передбачав розуміння факторів національного рівня, що впливають на ефективне проведення кліматичної дипломатії на міжнародному рівні, а також визначення міжнародних можливостей для кліматичної дипломатії. Другий напрям стосувався організації та проведення семінару з кліматичної дипломатії, в якому взяли участь дипломати, переговорники та експерти з питань дипломатії клімату. Він мав три основні мети: повідомити нові висновки звіту, надати простір для дипломатів, науковців та інших практиків, які працюють у сфері кліматичної дипломатії, щоб висловити свою точку зору та покращити розуміння інтеграції кліматичних змін у зовнішню політику. Нарешті, ця подія мала служити для розвитку нових та продуктивних робочих відносин у середовищі кліматичної дипломатії [15].

¹ E3G (Екологічний захист третього покоління) – це аналітичний центр з питань зміни клімату, який працює для прискорення глобального переходу до майбутнього з низьким вмістом вуглецю. Організація працює у багатьох областях, включаючи кліматичну дипломатію, енергетику, фінанси, міста, ризики, ефективність та інфраструктуру.

Н. Бремберг та М. Мобйорк, науковці з проблем зміни клімату Стокгольмського інституту досліджень проблем миру, підкреслюючи роль ЄС – світового лідера у кліматичній дипломатії, визначали: остання «в основному відноситься до дій, що вживаються Європейською комісією, Радою з питань зовнішніх справ Європейського Союзу та Європейською зовнішньою Службою дій... для *формування міжнародного співробітництва в галузі зміни клімату*» [16]. Вчені акцентують увагу на тому, що, оскільки ЄС визнав відносно рано, що зміна клімату має наслідки для безпеки, «кліматична дипломатія зосереджує свою увагу на *подоланні небезпек, створюваних зміною клімату*» [16].

Зрозуміло, кожний із підходів до трактування кліматичної дипломатії є достатньо вузьким, оскільки абсолютизує роль окремих чинників кліматичної дипломатії. Особливо це стосується останньої трактовки, де превалює європоцентричний підхід. Європа без сумніву грає сьогодні значну роль у розвитку кліматичної дипломатії та формуванні міжнародного кліматичного режиму. Проте у цьому процесі особлива роль належить і ООН, і іншим міжнародним організаціям. Саме тому пропонуємо виходити у визначенні кліматичної дипломатії ні з регіональних позицій, а зі змістовних функцій досліджуваної дипломатичної діяльності.

Перед тим, як сформулювати власне визначення кліматичної дипломатії, проаналізуємо деякі її риси та особливості, обумовлені тими змінами, що відбуваються у сучасному суспільстві. Науковці E3G, аналізуючи трактування кліматичної дипломатії, звертають увагу на такі її основні риси:

1. Для обмеження ризику зміни клімату необхідне швидке, широке та *глибоке міжнародне співробітництво*. Зміни клімату мають спільні риси з іншими основними зовнішньополітичними проблемами, такими як ядерні розповсюдження та тероризм. Якщо зміни не будуть реалізовані, виникне значна загроза процвітанню та безпеці.

2. *Роль кліматичної дипломатії обумовлена* забезпеченням формування демократичного міжнародного режиму, його ефективної роботи та еволюції для запобігання нових викликів. Кліматична дипломатія забезпечує точну оцінку інтересів та намірів країн і знаходить простір для досягнення згоди. Для цього мають бути інтерпретовані суперечливі національні інтереси навколо вразливості до клімату. Кліматична дипломатія повинна забезпечити відображення та розуміння національних пріоритетів у часто абстрактному світі міжнародних угод про зміну клімату.

На думку німецького дослідника Н. Раймера: «система кліматичної дипломатії – демократія в її чистішій формі. Жодний багатосторонній процес у світі ніколи не містив у собі стільки демократичних принципів. Кожна держава має один голос, не звертаючи увагу, чи має вона мільярдне або кіль-

катисячне населення. Кожна група країн має доступ до переговорів і може застосовувати власні прапори, розкривати власні інтереси, які можуть впливати на прийняття рішень. Жодний інший процес в історії людства не протікав так прозоро, як кліматична дипломатія під патронажем ООН. Жодний інший процес у світі не мав таких широких можливостей впливу громадянського суспільства на уряд країни світу, як кліматична дипломатія» [17, s. 87].

Зміна клімату може мати соціальні та людські наслідки, які, ймовірно, можуть мати ризики конфлікту та нестабільності [18, с. 147]. Вважається, що найбільш сильний удар зміна клімату нанесе людям, які живуть у бідності, слаборозвинених та нестабільних державах, при поганому управлінні. Впливи фізичних наслідків зміни клімату додадуть тиску на проблемні суспільства, оскільки багато хто з цих громад має низьку здатність адаптуватися до кліматичних змін і стикається з високим ризиком насильницьких конфліктів. Тому багато хто з бідних країн та громад у світі стикаються з двозначною проблемою: зміною клімату та насильницьким конфліктом [19]. У доповіді неурядової організації International Alert «Клімат конфлікту. Зв'язок між зміною клімату, миром та війною» зазначається, що дві третини населення світу мешкають у країнах з високим ризиком нестабільності внаслідок зміни клімату. Багато з країн, що будуть найбільшою мірою схильні до впливу зміни клімату, також постраждали від загрозливих насильницьких конфліктів. Тут говориться: «зміна клімату створює передумови для кровопролитного конфлікту, який, у свою чергу, знижує добробут суспільства та його спроможність протистояти наслідкам кліматичних змін» [19].

3. Основними елементами кліматичної дипломатії є:

- *«швидкий темп»*: прогноз Міжнародного енергетичного агентства (ІЕА) показує, що, якщо зараз інвестиції з низьким рівнем споживання вуглецю не будуть швидко прискорені, то підвищення температури на 2°C потребує дорогого передчасного виходу інвестицій у енергетичний сектор протягом наступних кількох десятиліть;

- *широка координація та асиметричний характер кліматичної дипломатії*: кожна країна несе відповідальність за частку змін клімату, проте лише дія всіх країн буде мати вплив. Обидва явища – шкідливі викиди та впливи є поширеними, але не розподілені рівномірно. Найчастіше ті, хто найменш відповідальний за викиди, більш постраждає від екстремальних погодних явищ. Внаслідок цього меншість країн викликає зовнішню шкоду, яка шкодить більшості. Найбільші три суб'єкти – Китай, США та ЄС – разом складають близько 50% викидів, але ще 17 країн виробляють наступні 40%, а в багатьох викиди швидко зростають. Щоб ефективно контролювати кліматичний ризик, світові викиди повинні бути практично нульовими до 2050 р., тому всі ці країни, що переважно забруднюють оточуюче середовище, повин-

ні бути частиною навіть середньострокової угоди про клімат. Немає виключної «великодержавної» угоди, яка дозволяє уникнути небезпечних змін клімату;

— *глибокі внутрішні зміни*: управління кліматичним ризиком вимагає національних змін, які надають далекосяжні наслідки для вітчизняної економіки та життя виборців, ніж більшість інших дипломатичних угод. Основні зміни необхідні для того, щоб люди використовували та споживали енергію, щоб оплачували продукти, які можуть купити, і навіть ремонт своїх будинків. Кліматичні угоди є політично більш суперечливими, оскільки вимагають явних рішень від внутрішнього уряду щодо реформування ринків, вирішення питань виробництва енергії та впливу споживачів на енергію та транспортний вибір [14].

Висновки. Отже, кліматичну дипломатію пропонуємо визначати як теорію і практику створення міжнародного кліматичного режиму, клімату шляхом багаторівневої, колективної і публічної дипломатії, яка спирається на інструменти м'якої сили, якими володіють і які активно застосовують офіційні особи держав, міжнародних організацій, неофіційних установ, транснаціональних структур та громадянського суспільства, серед яких особлива роль належить переговорному процесу і результатом якої є чітке правове та організаційне оформлення архітектури кліматичних змін.

Перспективи досліджень у цій сфері потребують подальшого вивчення як сутнісних характеристик кліматичної дипломатії, кліматичного режиму, так і правового та організаційного оформлення зміни клімату та його наслідків загалом, так і в контексті глобальної, регіональної та національної безпеки. Особливе значення мають дослідження інформаційно-комунікаційного забезпечення кліматичних змін та підготовки професіоналів різного плану, які б були здатні працювати у галузі кліматичної дипломатії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кліматична дипломатія в ЄС: висновки та рекомендації для України. Аналітичний документ. Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика». Вересень 2017. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/371/files/climate-diplomacy.pdf> (дата звернення: 18.04.2018).
2. Довкілля і клімат: інформаційно-аналітичний огляд екологічної та кліматичної політики і права ЄС за липень-серпень 2017 року. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/368/files/eupdatesaugust2017.pdf> (дата звернення: 18.04.2018).
3. Довкілля і клімат: інформаційно-аналітичний огляд екологічної та кліматичної політики і права ЄС за лютий 2018 року. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/421/files/eupdatesfebruary2018.pdf> (дата звернення: 18.04.2018).

4. Global challenges in the Arctic region: sovereignty, environment and geopolitical balance / edited by Elena Conde and Sara Iglesias Sánchez. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2017. ix, 464 p.
5. Jamieson D. Reason in a dark time: why the struggle against climate change failed and what it means for our future. Oxford; New York: Oxford University Press, 2014. xvi, 266 p.
6. Media diplomacy and its evolving role in the current geopolitical climate / edited by Swati Jaywant Rao Bute. Hershey, PA: IGI Global, 2018. xviii, 211 p.
7. The European Union in international climate change politics: still taking a lead? / edited by Rüdiger K. W. Wurzel, James Connelly and Duncan Liefferink. London; New York, NY: Routledge, 2017. 311 p.
8. Water, security and U. S. foreign policy / edited by David Reed. New York, NY: Routledge, 2017. xviii, 422 p.
9. Cooper A. F., Heine J., Thakur R. Introduction: The Challenges of 21st-Century Diplomacy. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* / Edited by Andrew F. Cooper, Jorge Heine, and Ramesh Thakur. Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 1–28. URL: <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199588862.001.0001/oxfordhb-9780199588862-e-1> (дата звернення: 18.04.2018).
10. Adriázola P., Carius A., Ruthner L., Tänzler D., Thwaites J., Wolters S. Climate diplomacy. New approaches for foreign policy. Berlin: Adelphi, 2013. 58 p.
11. Good practice in climate diplomacy: approaches for a climate-resilient, low-carbon future. URL: <https://www.adelphi.de/en/news/good-practice-climate-diplomacy-approaches-climate-resilient-low-carbon-future> (дата звернення: 18.04.2018).
12. Протидія глобальній зміні клімату у контексті Кіотських домовленостей: український вимір. Київ: НІСД, Нацеконінвестагентство України, Фонд цільових екологічних інвестицій, 2010. 28 с.
13. Elliott L. Climate Diplomacy. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* / Andrew F. Cooper, Jorge Heine and Ramesh Thakur (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 840–856.
14. Mabey N., Gallagher L., Born C. Understanding Climate Diplomacy, Building diplomatic capacity and systems to avoid dangerous climate change. URL: https://www.e3g.org/docs/E3G_-_Understanding_Climate_Diplomacy.pdf (дата звернення: 18.04.2018).
15. PROJECT: Understanding climate diplomacy. URL: https://cdkn.org/project/understanding-climate-diplomacy/?loclang=en_gb (дата звернення: 18.04.2018).
16. Brember N., Mobjörk M. European Union steps up its efforts to become the global leader on addressing climate-related security risks. URL: <https://www.sipri.org/commentary/essay/2018/european-union-steps-its-efforts-become-global-leader-addressing-climate-related-security-risks> (дата звернення: 18.04.2018).
17. Reimer N. Schlusskonferenzen: Geschichte und Zukunft der Klimadiplomatie. München: Oekom Verlag, 2015. 208 s.
18. Требін М. П. Україна перед викликами ХХІ століття. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. 2017. № 4 (35). С. 141–156.

19. Smith D., Vivekananda J. A climate of conflict. The links between climate change, peace and war. URL: http://www.international-alert.org/sites/default/files/ClimateChange_ClimateOfConflict_EN_2007_0.pdf (дата звернення: 18.04.2018).

REFERENCES

1. Klimatychna dyplomatiia v YeS: vysnovky ta rekomendatsii dlia Ukrainy. Analitychnyi dokument. Ekspertno-doradchyi tsentr «Pravova analityka». Veresen 2017. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/371/files/climate-diplomacy.pdf> [in Ukrainian].
2. Dovkillia i klimat: informatsiino-analitychnyi ohliad ekolohichnoi ta klimatychnoi polityky i prava YeS za lypen-serpen 2017 roku. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/368/files/eupdatesaugust2017.pdf> [in Ukrainian].
3. Dovkillia i klimat: informatsiino-analitychnyi ohliad ekolohichnoi ta klimatychnoi polityky i prava YeS za liutyi 2018 roku. URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/421/files/eupdatesfebruary2018.pdf> [in Ukrainian].
4. Conde, E., Sánchez, S. I. eds (2017). Global challenges in the Arctic region: sovereignty, environment and geopolitical balance. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge.
5. Jamieson, D. (2014). Reason in a dark time: why the struggle against climate change failed and what it means for our future. Oxford; New York: Oxford University Press.
6. Bute, S. J. R. ed (2018). Media diplomacy and its evolving role in the current geopolitical climate. Hershey, PA: IGI Global.
7. Wurzel, R. K. W., Connelly, J., Liefferink, D. eds (2017). The European Union in international climate change politics: still taking a lead? London; New York, NY: Routledge.
8. Reed, D. ed (2017). Water, security and U. S. foreign policy / edited by David Reed. New York, NY: Routledge.
9. Cooper, A. F., Heine, J., Thakur, R. (2013). Introduction: The Challenges of 21st-Century Diplomacy. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* / Edited by Andrew F. Cooper, Jorge Heine, and Ramesh Thakur. Oxford: Oxford University Press, 1-28. URL: <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199588862.001.0001/oxfordhb-9780199588862-e-1>.
10. Adriázola, P., Carius, A., Ruthner, L., Tänzler, D., Thwaites, J., Wolters, S. (2013). Climate diplomacy. New approaches for foreign policy. Berlin: Adelphi.
11. Good practice in climate diplomacy: approaches for a climate-resilient, low-carbon future. URL: <https://www.adelphi.de/en/news/good-practice-climate-diplomacy-approaches-climate-resilient-low-carbon-future>.
12. Protydii hlobalnii zmini klimatu u konteksti Kiotskykh domovlenostei: ukrainskyi vymir (2010). Kyiv: NISD, Natsekoinvestahentstvo Ukrainy, Fond tsilovykh ekolohichnykh investytzii [in Ukrainian].
13. Elliott, L. (2013). Climate Diplomacy. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* / Andrew F. Cooper, Jorge Heine and Ramesh Thakur (ed.). Oxford: Oxford University Press, 840–856.

14. Mabey, N., Gallagher, L., Born, C. Understanding Climate Diplomacy, Building diplomatic capacity and systems to avoid dangerous climate change. URL: https://www.e3g.org/docs/E3G_-_Understanding_Climate_Diplomacy.pdf.
15. PROJECT: Understanding climate diplomacy. URL: https://cdkn.org/project/understanding-climate-diplomacy/?loclang=en_gb.
16. Brember, N., Mobjörk, M. European Union steps up its efforts to become the global leader on addressing climate-related security risks. URL: <https://www.sipri.org/commentary/essay/2018/european-union-steps-its-efforts-become-global-leader-addressing-climate-related-security-risks>.
17. Reimer, N. (2015). Schlusskonferenzen: Geschichte und Zukunft der Klimadiplomatie. München: Oekom Verlag.
18. Trebin, M. P. (2017). Ukraina pered vyklykamy XXI stolittia. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Seriia: Sotsiologhiia – The Bulletin of the National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine». Series: Sociology, 4 (35), 141–156* [in Ukrainian].
19. Smith, D., Vivekananda, J. A climate of conflict. The links between climate change, peace and war. URL: http://www.international-alert.org/sites/default/files/ClimateChange_ClimateOfConflict_EN_2007_0.pdf.

Тихомирова Евгения Борисовна, доктор политических наук, профессор, профессор кафедры международных коммуникаций и политического анализа Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина

К ВОПРОСУ О КЛИМАТИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ

В статье осуществлена концептуализация климатической дипломатии в аспекте международно-политической проблематики относительно ее сущности, структуры и этапов эволюции, анализируется ее методологическое значение для совершенствования современных практик управления международными отношениями или внешней политикой в сфере изменения климата. Раскрыто содержание понятий «климатическая дипломатия», «климатический режим», «климатические конференции», проанализированы объект и предмет климатической дипломатии, основные элементы климатической дипломатии, некоторые документы климатической дипломатии. Прослежено влияние тех изменений, которые имеют место в дипломатии, на формирование и особенности климатической дипломатии. Актуализирована проблема изменений климата на социальные и человеческие последствия, которые, вероятно, могут иметь риски конфликта и нестабильности. Особое внимание уделяется эмпирическому уровню климатической дипломатии, анализирующему архитектуру изменения климата, а также аналитическому уровню климатической дипломатии, который определяется переходом от клуба к сетевым

формам климатической дипломатии на более широком фоне дискуссий о природе, актуальности и адекватности климатической дипломатии в сложном глобальном мире.

Ключевые слова: дипломатия, изменение климата, климатическая дипломатия, климатический режим, климатические конференции, субъекты климатической дипломатии.

Tykhomyrova Eugenia Borysivna, Doctor of Political Science, Professor, Professor of the Department of International Communications and Political Analysis, Lesia Ukrainka East-European National University, Lutsk, Ukraine

ON THE QUESTION OF CLIMATE DIPLOMACY

Problem setting. *An important problem mankind has become the global climate change, which in reality today there is no doubt.*

Recent research and publications analysis. *An analysis of recent studies and publications has revealed a clear lack of research in the field of climatic diplomacy in the national scientific tradition, although in the documents devoted to the issue of climate change, this term is used. To date, there are not enough scientific papers to address the main aspects of the theory and practice of climate diplomacy. Researches devoted to the consideration of climate change problems in political science, as presented by modern Western political science, are practically absent.*

Paper objective. *The purpose and tasks of this article are related to the conceptualization of climate diplomacy in the aspect of international-political issues regarding its essence, structure and analysis of its methodological significance for the improvement of modern practices in the management of international relations or foreign policy in the field of climate change.*

Paper main body. *In the article is realized the conceptualization of climate diplomacy in the aspect of international political problems regarding its essence, structure and stages of evolution, its methodological significance for improving modern practices of managing international relations or foreign policy in the sphere of climate change is analyzed. The content of the terms «climate diplomacy», «climatic regime», «climate conferences» is disclosed, the object and subject of climate diplomacy, the main elements of climate diplomacy, the some documents of climate diplomacy are analyzed. The influence of those changes, which take place in diplomacy, on the formation and features of climate diplomacy is traced. The problem of climate change is actualized on social and human consequences, which, possibly, can have the risks of conflict and instability. Particular attention is paid to the empirical level of climate diplomacy, which analyzes the architecture of climate change, as well as the analytical level of climate diplomacy, which is determined by the transition from the club to the network forms of climate diplomacy on a*

wider background of discussions about the nature, relevance and adequacy of climate diplomacy in a complex global world.

The author considers the criterial signs of climate diplomacy: belonging to the sphere of international relations and the foreign policy of the state; application of negotiations as the main instrument for establishing relations between subjects of international relations in the field of climate change; the presence of the institute of professionals who directly conduct climate talks and implement climate cooperation, preventing not only climate change, but also the consequences of measures taken to respond to climate change.

Conclusions of the research. *Consequently, climate diplomacy is proposed to be defined as the theory and practice of creating an international climatic regime, climate change through multilevel, collective and public diplomacy, which is based on soft power tools that are owned and actively used by officials of states, international organizations, informal institutions, transnational structures and civil society, among which a special role belongs to the negotiation process and the result of which is the clear legal and organizational design of architecture for climatic changes.*

Keywords: *diplomacy, climate change, climate diplomacy, climate regime, climate conferences, subjects of climate diplomacy.*

